

## פרשת שמות

### שנים מקרא ואחד תרגום

"ואלה שמות בני ישראל" (שמות א, א)

### [א]

#### מקורות וטעמים

כתב הבעל הטורים דראשי תיבות ואל"ה שמו"ת וכו' הוא ו'אדם א'שר ל'ומד ה'סדר ש'נים מ'קרא ו'אחד ת'רגום ב'קול נ'עים, י'שיר י'חיה ש'נים ר'בות א'רוכים ל'עולם.

ובלבד (או"ח רפה, א) מצינו רמז דומה וז"ל וסימנך ואל"ה שמו"ת, ו'חייב א'דם ל'קרות ה'פרשה, ש'נים מ'קרא ו'אחד ת'רגום, וזה חייבים כל בני ישראל, וכל העושה כן מאריכין לו ימיו ושנותיו.

ומקור הלכה זו הוא בברכות (ח, א) דאיתא התם אמר רב הונא בר יהודה אמר רבי אמי, לעולם ישלים אדם פרשיותיו עם הצבור שנים מקרא ואחד תרגום ואפילו (במדבר לב) עטרות ודיבן, שכל המשלים פרשיותיו עם הצבור מאריכין לו ימיו ושנותיו.

#### חובה או זכות

והיה מקום לטעות דאין זו אלא מעלה אשר בגינה ניתן לזכות לאריכות ימים למאן דבעי, אך אין זו חובה על כל איש, אלא מאן דבעי חיי שיקרא ויזכה בכך לחיים, ואילו מי שקץ בחייו שלא יקרא. אכן בספר חסידים (שא) כתב לשלול אופן זה, והביא שהיה יהודי שלא היה קורא שנים מקרא ואחד תרגום הגם שאמרו דמאריכין לו ימיו ושנותיו, כי אמר קץ אני בחיי ומדוע שאקרא, א"ל החכם האם לא אמרו כן אלא כנגד אוהבי החיים, אלא מעתה מה שנאמר אריכות ימים בכיבוד אב ואם (שמות כ, יב), ובמשקלות (דברים כה, טו) וכי בעבור זה יפטרו עמלים ומרי נפש הקצים בחייהם, עכ"ל.

#### הכנה לקריאת התורה

ואכן העיר הג"ר אליעזר משה הורוויץ זצ"ל בהגהותיו דמדוע נקטה הגמ' לשון זו שכל המשלים וכו', דמשמע דזוהי סיבת החיוב. וביאר זאת על פי דברי הגמ' (ברכות נה, א) דשלשה דברים מקצרים ימיו ושנותיו של אדם, **מי שנותנין לו ספר תורה לקרות ואינו קורא**, כוס של ברכה לברך ואינו מברך, והמנהיג עצמו ברכנות. וא"כ אם יקראו לו לתורה ולא יהיה מוכן בקריאתה כראוי ומסיבה זו ימנע מלעלות, יגרום לכך שיקצרו ימיו. ומסיבה זו תקנו שכל שבוע יכין את הקריאה.

ונמצאנו למדים בדבריו דעיקר הטעם לחיוב זה הוא כדי להיות **מוכנים לקריאת התורה**. וכדבריו מבואר בתה"ד (כג) שהבאנו לקמן, שכתב לדון דלדברי הר"ח החיוב הוא בכדי שיהיה מוכן לקריאת התורה, ולכן חייב בכך אף ביו"ט, ע"ש.

#### כדי שיהיה בקי בתורת ה'

אך בלבד (שם) כתב דחייבו חז"ל על כל איש מישראל שישלים הפרשה בכל שבוע עם הצבור שנים מקרא ואחד תרגום, **כדי שיהא בקי בתורה**.

#### קבלת התורה

ובמטה משה (תסד) כתב וז"ל ושמעתי הטעם למה צריך להשלים פרשיותיו הוא כנגד התורה שנתנה שלשה פעמים. פעם ראשון בהר סיני, שנית באהל מועד, שלישית באר היטב (ערבות מואב). משום הכי אנו קורין כל פסוק שני פעמים, והשלישי תרגום כנגד באר היטב, ודו"ק, עכ"ל.

#### כחלק מתקנת קריאת התורה

ובערוה"ש (או"ח רפה, ב) כתב דזהו חלק מתקנת משה רבינו לקרוא בתורה. וז"ל בוודאי בשעה שתיקן משה רבינו לקרות בתורה תיקן ג"כ תקנה זו, שכל אחד יקרא שנים מקרא ואחד תרגום, עכ"ל.

והביא דברי הלבוש הנ"ל דתקנו כן כדי שיהא בקי בתורה, וכתב דאין זה מספיק **כמובן** [אולי כוונתו שאין די בדברי הלבוש לבאר מדוע תקנו ב' פעמים מקרא, ובשלמא תרגום ניתן לבאר כדי שיבין מה שלומד, אך ב' פעמים מקרא אינו מבואר], אלא דהחיוב בתורה הוא בשמיעה ובלימוד, כמו שאומרים בברכת אהבה רבה **לשמוע ללמוד**. והנה השמיעה היא בשבת מס"ת כשר הכתוב כדת וכהלכה, ולכן ילמד קודם בחומש ויעלה בקודש לשמוע מס"ת. והא דצריך לקרוא פעם שלישית היינו משום דאיתא בסוטה (לז, ב) כללות ופרטות נאמרו בסיני ונשנו באהל מועד ונשתלשו בערבות מואב, ולכן צריך ללמוד ג' פעמים אף בפסוק שאין בו תרגום כנגד אלו הג', אך במקום שיש תרגום בחרו בתרגום הפעם השלישי כדי שיבין מה שהוא לומד, והתרגום קרוב ללשון הקודש וניתן בסיני כדאמרינן בנדרים (לז, ב) ויקראו בספר תורת אלקים מפורש, מפורש זה תרגום וניתן מסיני כמבואר שם, עכ"ד.

### **במקום שאין לו תרגום**

והנה דנו האחרונים במי שאין לו חומש עם תרגום, האם עליו לקרוא המקרא פעם שלישית, או שמא ימתין עד שיבא לידו התרגום.

המשנ"ב (רפה, ו) כתב דמי שאין בידו תרגום אלא החומש לבד, יקרא פעמיים המקרא, וכשיזדמן לו התרגום יאמר התרגום. ואילו הערוה"ש (שם, יב) הוסיף דאם אינו מצפה שיבא התרגום לידו צריך לקרוא המקרא ג' פעמים לפי הטעמים שנתבארו, [והיינו לשיטתו דעיקר חיוב התרגום הוא משום שחייב לקרות ג' פעמים, ומה"ט היכא דאין לו תרגום חייב לקרות הפסוקים ג' פעמים].

### **ביום טוב**

ויש נ"מ בטעמים אלו, האם ישנו חיוב לומר שנים מקרא ואחד תרגום ביו"ט, דלדברי הגרא"מ הרוויץ פשוט דחובה זו נוהגת אף ביו"ט דאף בעת זו יש להכין עצמו לקריאה בתורה, ומאידך לדברי הלבוש פשוט דאינה חובה זו נוהגת אלא בשבת, שכן ע"י שיעבור על הסדר בכל שבוע יהיה בקי בתורה, ומהיכי תיתי להוסיף בקריאת היו"ט.

אולם לדברי הערוה"ש דתקנו כן כחלק מתקנת קריאת התורה, יש להסתפק בזה דאפשר דאף ביו"ט תקנו כן, או שמא נימא דעיקר הטעם הוא משום לימוד התורה וכפי שהביא לשון התפלה - ללמוד וללמד, א"כ אולי ביו"ט אינו צריך כיון שפרשיות אלו ילמד בשבתות.

וכבר בתרומת הדשן (כג) דן בשאלה זו האם ישנה חובה על כל אדם להשלים פרשיותיו עם הצבור שנים מקרא ואחד תרגום אף ביו"ט בפרשיות שקורין בו. וכן הסתפק בד' פרשיות, האם איכא חובה להשלים פרשיות אלו עם הצבור.

וכתב דהמנהג הוא דאין משלימין, וניסה לדקדק כן מהא דרש"י פירש דברי הגמ' ישלים אדם **פרשיותיו**, היינו של כל שבת ושבת, ומשמע דווקא מה שקורין בכל שבתות השנה. אכן דחה זאת דאיכא למימר דאורחא דמילתא נקט, וה"ה מה שקורין ביו"ט דלאו כי רוכלא הוא.

אכן כתב להוכיח מהא דהביא בהגהות מיימוניות (תפלה ונשיאת כפים יג, כה) בשם רבינו שמחה וז"ל אף על פי שעיקר מצוה כל פרשה ופרשה עם הצבור, אם לא עשה כן ישלים כולם בשמיני עצרת שבו גומרים. מדקבע היום שבו גומרים הצבור חמשה חומשי תורה בכל שנה, משמע דעיקר חיוב דאצריכו רבנן להשלים פרשיות עם הצבור, **היינו כדי שכל אחד מ ישראל יקרא לעצמו כל התורה מראש ועד סוף בכל שנה**, כמו שעושין הצבור, משו"ה צריך לסיים ממש באותו היום שמסיימין בו הצבור, דאע"פ שלא קרא כל השנה עמהן אחר גמר מצות אזלינן בכוליה דוכתא, עכ"ל. וכן מלשון הרמב"ם (תפלה יג, כה) שכתב וז"ל דאע"פ שכל אדם שומע כל התורה בכל שנה בצבור, **חייב לקרותו לעצמו כל שבוע ושבוע סדר של אותו שבת** עכ"ל.

ומעתה לדבריהם אין צריך כלל להשלים פרשיות דיו"ט ודארבע פרשיות ומוספין אחרים, שהרי השלימן כל אחת בזמנה בשבת.

בהגהות מיימוניות הוסיף דראיית רבינו שמחה היא מההיא דרב ביבי בר אביי בברכות (ח, ב) דסבר לאשלומינהו לכולהו פרשתא דכולא שתא במעלי יומא דכפורי, אלא שמיחה בו חייא בר רב מדיפתי בכדי שלא יתבטל מסעודת ערב יום הכפורים כמבואר שם. ואין נראה לרבינו שמחה פ' ר"ח שגורס להני פרשיות דכלה, והיינו ד' פרשיות שקוראים באלול שלא היה לו פנאי להשלימם מפני טרדת הדרשה בהלכות המועד, ולדבריו אין ראיה משם לגבי השלמה.

וכתב בתה"ד דכל זה אינו אלא לדברי רבינו שמחה דאיירי רב ביבי בהשלמת הפרשיות כולן בערב שמחת תורה, אך לדעת רבינו חננאל דמיירי בד' פרשיות דאלול שלא היה לו פנאי להשלימם מפני טרדת כלה, נמצא דאין סיבת ההשלמה בכדי שיסיים את התורה בכל שנה כדפרש"י, אלא בכדי שיהא רגיל במה שהצבור קורין, וא"כ עליו להשלים אף פרשיות דיו"ט ומוספין לטעם זה. והסיק דהיות והמנהג נתיישב לדעת אינך גאונים, וקרוב בעיני שלא נהגו רבותינו להשלים, אין להשלים ביו"ט כלל, עכ"ד. הרי לך להדיא דתלה נדון זה בשני הצדדים הנ"ל.

אלא דצ"ע לדברי הר"ח אם לא השלים קודם קריאת התורה אין כלל טעם להשלים לאחר מכן, שכבר אין בכך תועלת שיהיה רגיל במה שהצבור קורין, שהרי כבר קראו. ואילו משמעות דברי הגמ' נראה דחייב, שכן בגמ' מיידי לרב ביבי בר אביי שהשלים כולהו פרשיות דכלה בערב יוה"כ, ואי איתא להסבר של התה"ד הא כבר עבר זמנו. ולולי דמסתפינא הייתי אומר שגם לר"ח אפשר לומר שיסוד התקנה הוא כדי שיהיה בקי בכל התורה, וזה לא סתירה לגירסתו שהיה משלים הפרשיות של כלה שהיה חסר לו.

## [ב]

### אופן קיומה

#### שומע כעונה

כתב המג"א (רפה, ח) דאם שמע פעם א' מהש"ץ, וקרא פעם א' יצא, אך אין לסמוך לכתחילה על השמיעה כמש"כ בס' נט. ובשערי תשובה (ו) הביא דהמחזיק ברכה כתב בשם הרדב"ז דאם שמע שנים מקרא ואחד תרגום מאחר, אף בלא אונס יצא, ובלבד שיכוון לשמוע מילה במילה, עכ"ד.

וכוונתו להא דנשאל הרדב"ז (ג, תכה) בדין סומא או חולה בעיניו שאינו יכול לקרות, האם הוא מחוייב ללכת אצל אחר שיקרא שנים מקרא ואחד תרגום, והוא ישמע. וכן אם אינו יודע לקרות אם פטור מחיוב זה. וענה על כך הרדב"ז דברור דאמרינן ביה דשומע כקורא, ומקרא מגילה ותקיעת שופר וקריאת התורה בשבת והשומע תפלה מן החזן כל אלו יוכיחו דשומע כקורא, ולכן אם שמע מילה במילה פשיטא דיצא, אפילו שיהיה השומע חכם גדול, דלא הוי הא דאמר ר' יהושע לעולם ישלים אדם פרשיותיו עם הצבור עדיף מכל הני דלעיל, דדווקא בק"ש בעינן ושננתם שישננם בפיו, אך בשאר דברים לא, עכ"ד.

אך מצינו במהר"י ברונא (קג) דנקט בפשיטות דאינו יוצא בשמיעת קריאת התורה, דהביא שם שר' בנדיט שאל את המהר"י וי"ל ז"ל אם השומע מן הקורא קריאת התורה בבית הכנסת יוצא בזה פעם א' ידי מקרא, ושוב לא יצטרך לקרוא שנים מקרא וא' תרגום אלא מקרא פעם א'. והשיב דלא יצא משום דלא קיימא בביהכ"נ רק לשמיעה ולא לקריאה. וכתב המהר"י ב דכפי הנראה ראיה ידיה מהא דאמרינן בחזקת הבתים (ב"ב מג, א) דס"ת דלשמיעה קיימא לא מצי מסלק נפשיה, עכ"ד.

אולם נראה דאין כלל פלוגתא ביניהם אם יכול לצאת שנים מקרא מכח שומע כעונה, אלא פליגי בגדר חיובא דקריאת התורה, ואה"נ אילו ביקש ממאן דהו שיוציאו ידי חובה אף המהר"י ברונא מודה ששפיר יוצא ידי"ח.

[וראה להלן שהבאנו הא דדנו האחרונים בגדר קריאת התורה, האם הוי חיוב קריאה או שמיעה, ולכאורה נחלקו בזה הרדב"ז והמהר"י ברונא].

ובערוה"ש (שם, ג) אחר שהביא דפליגי בזה כתב דלדעתו בעינן דווקא לימוד ולא שמיעה, והיינו כמש"כ לעיל דגדר חיובא דשנים מקרא ואחד תרגום הוא לקיים מצות לשמוע וללמוד, וא"כ דווקא קריאת התורה שפיר מקיים ע"י שמיעתו, ואילו שנים מקרא ואחד תרגום מקיים דווקא בלימוד בעצמו.

### **שיטת הראב"ן**

ומצינו דשיטת הראב"ן דניתן לצאת ידי חובה ע"י שומע כעונה, דהנה בעיקר חיובא דשנים מקרא ואחד תרגום מצינו בדברי הראב"ן (הובאו דבריו בהגהות מיימוניות הנ"ל) שיטה מחדשת, ולדעתו איירי ביחיד הדר בכרך ואין לו י' שיוכל לקרות בפניהם בתורה, דצריך לכוין לשעה שהצבור קורין בביהכ"נ, ויקרא אף הוא ביחיד ב' מקרא כנגד ב' שקורים בביהכ"נ ואחד תרגום כנגד המתרגם. דאם כמו שפירשו רבותינו דבקריאת הפרשה בבוקר איירי כאשר אנו רגילים, לימא לעולם יקרא פרשה, עם הצבור למה לי. ועוד שנים מקרא ואחד תרגום למה, **הלא ישמע בבית הכנסת ויצא ידי חובתו**, ואף על פי כן מנהגנו מנהג גמור ויפה דדילמא לא יכוין דעתו בבית הכנסת לכל הפרשה ויצא בקריאתו שקרא כבר, עכ"ל. הרי לן להדיא דלדעתו שפיר מצי לצאת ידי חובתו ע"י שמיעה מהש"ץ.

ובהגהות מיימוניות תמה עליו מהא דאיתא במדרש דג' דברים צוה רבי את בניו וכו' ואחד מהם הוא שיקפידו על שנים מקרא ואחד תרגום, ומסתמא רבי בכל ענין צוה ולא דווקא כשיהיו ביחיד בלא י'. ועוד מהא דרב ביבי בר אבבי דסבר לאשלומינהו לכולהו במעלי יומי דכיפורי, ומסתמא בצבור היה, וכ"ש לפירוש ר"ח שפירש לכל פרשה דכלה, פירוש ד' פרשיות דאלול מפני טרדת הדרשה, וא"כ היו שם רבים ואפילו הכי לא נפטר מלהשלים פרשיותיו, עכ"ל.

העירו לי שברמב"ם (שהבאנו לעיל) מבואר שאינו יוצא ידי"ח בשמיעה, שהרי כתב שמלבד מה ששומע קריאת התורה חייב לומר עוד שנים מקרא, מבואר שאינו יוצא ע"י ששמע קריאה"ת.

### **האם ניתן לצאת ידי חובתו בקריאתו עם הש"ץ ובשמיעתו**

ולכאורה יש להסתפק דלהני דס"ל דניתן לצאת ידי חובתו שנים מקרא בשומע כעונה, האם יכול לצאת שני פעמים כאשר קורא עם החזן ואף מתכוון לצאת על ידי השמיעה. ואף להני דס"ל דחיוב קריאת התורה הוא שמיעה ולא קריאה, מ"מ משכחת לה אם יבקש מהש"ץ שיוציאו בקריאתו.

ואין לומר דלא מצי לצאת מדין שומע כעונה כאשר באותה העת מדבר בעצמו, שהרי איתא בשו"ע (או"ח תרצ, ד) דהתופס בידו מגילה שאינה כשרה, לא יקרא עם השליח צבור, אלא הרי זה שומע ושותק. וכתב הרמ"א וז"ל וכן לא יסייע שום אדם על פה לחזן, ולכן אותן הפסוקים שקורין הקהל צריך החזן לחזור ולקרותם מתוך מגילה כשרה, עכ"ל.

וכתב במשנ"ב דהיינו טעמא משום דשמא יתן השומע ליבו לזה הקורא ולא לש"ץ, ולפי טעם זה אם קורא רק לאדם אחד רשאי לקרות עם הקורא מתוך מגילה פסולה או מתוך חומש. הרי לן להדיא דיכול לצאת ע"י שומע כעונה אע"פ שהוא קורא בעצמו. אלא דיש מחמירין בכל גווני לפי שנותן דעתו בקריאתו ואינו משגיח למה שאומר הש"ץ כיון שהוא עסוק בקריאתה.

ויתכן דלדברי הלבוש דתקנו שנים מקרא כדי שיהיה בקי בתורה, י"ל דהיות ותקנו שיקרא פעמיים ע"כ הוא בכדי שילמד ויחזור על תלמודו, וא"כ יתכן דאם קורא ושומע כאחד אין זה נחשב לחזרה, [הגע בעצמך אדם שקיבל על עצמו ללמוד דף היומי ולחזור עליו שלש פעמים, וכי נאמר שאם יקרא בלחש יחד עם המגיד שיעור יחשב הדבר שלמד וחזר על תלמודו].

### **חולה בשנים מקרא ואחד תרגום**

עוד כתב הרדב"ז (שם) וז"ל לענין חולה רואה אני שהוא פטור לגמרי, **ולא יהא אלא מצטער שהוא פטור מן הסוכה**, עכ"ל.

ודבריו תמוהים דמהו הדמיון כלל לדינא דפטור מצטער בסוכה, הלא כבר כתבו בתוספות (סוכה כו, א) דהא דמצטער פטור מן הסוכה, היינו מקרא דתשבו כעין תדורו, דאין אדם דר במקום שמצטער. וכן הוא להדיא במאירי (סוכה כה, א) וז"ל וטעם כולם תשבו כעין תדורו, והרי אין מטריחין לאדם בהיותו בחליו לעמוד במקום שמזיק לו, עכ"ל. וא"כ פשוט דטעם זה אינו שייך כלל בשאר מצוות.

### **תספורת בר"ח אייר**

כיוצא בזה יש להקשות על דברי הרדב"ז (ב, תרפז) שהצדיק את המנהג להסתפר בר"ח אייר, וחלק על הב"י שכתב דמנהג זה הוא בטעות. וכתב הרדב"ז דאף לדידן דאין אנו נוהגין איסור תספורת אלא עד ל"ג בעומר, מ"מ ר"ח אינו בכלל האיסור היות והוא אסור בהספד ותענית, והרי עיקר איסור התספורת אינו מן הדין אלא ממנהגא, ואתי מנהג ומבטל מנהג בטעמא כל דהו.

ועוד כתב דאיכא צער בגידול השיער למי שרגיל להסתפר, ולא עדיף האי מנהגא ממצות עשה דסוכה דקי"ל דמצטער פטור, עכ"ל. אכן דבריו תמוהים כנ"ל דהא שאני סוכה דדרשינן תשבו כעין תדורו.

והראוני דכבר בחיד"א בשו"ת יוסף אומץ (מ) יישב דברי הרדב"ז וכתב דלא נעלם מעיני הרב ז"ל דזה הדין הוא דווקא בסוכה ולא בשאר מצות עשה, אלא כיון דהוא מנהג לא יהא חמור מסוכה. והוסיף דאף המהריק"ש בתשובותיו (צח) התיר להסתפר בר"ח אייר. ושני המלכים אמור רבנן בטעמא דיש צער בגידול השיער. אכן מהא דכתב בשנים מקרא אחתי קשה דהר נתבאר דהוי חיוב גמור ולא ממנהגא גרידא.

### **אם מצטער פטור מן המצוות**

ובעיקר הנידון אם מצטער פטור דווקא מן הסוכה או אף בשאר מצוות, העירוני דהחיד"א (ברכ"י או"ח תעב, י) נחלק עם הפרמ"ג (בספרו ראש יוסף) בזה, דפרמ"ג הקשה אהא דאיתא התם דהמצטער חייב בד' כוסות, דמאי שנא מהא דהמצטער פטור מן הסוכה ומכל המצוות. ותמה עליו הברכ"י דדווקא גבי סוכה אמרו דהמצטער פטור מן הסוכה משום תשבו כעין תדורו כמבואר בתוס' (הנ"ל), אבל שאר מצוות דליכא פסוק חייב אף המצטער, וכל דתקון רבנן כעין דאורייתא תקון.

### **מי שאינו יודע לקרוא**

והנה יש לדון האם מי שאינו יודע לקרות חייב עכ"פ לשמוע שנים מקרא ואחד תרגום. וכתב הרדב"ז (שם) דקם ליה בדרכה מיניה, שהרי הוא עובר על ולמדתם אותם, שהוא חייב מן התורה ללמוד תורה ואינו לומד, ועד שהוא הולך לשמוע ילך ללמוד. ועוד מה יועיל שמיעת התורה אם הוא אינו מבין מה שהוא שומע, דדווקא במקרא מגילה התירו אף על פי שאינו מבין, מידי דהוה אחשתרנים בני הרמכים, ובעלמא לא. [ודלא כמש"כ המג"א (נ, ב) לחלק בין תורה שבכתב דיוצא אע"פ שאינו מבין, לתורה שבע"פ דאם אינו מבין אינו נחשב לכלום].

### **חיוב סומא בשנים מקרא ואחד תרגום ובקריאת התורה**

עוד הוסיף הרדב"ז (שם) דלפום ריהטא נדון זה אי סומא חייב בשנים מקרא ואחד תרגום תליא בפלוגתא הידועה האם סומא פטור מכל המצוות האמורות בתורה, דלמ"ד דפטור מכל המצוות ה"ה דפטור אף מזה, ואילו למ"ד דחייב חייב אף בזה.

אכן לבסוף כתב לחדש דאף למ"ד דסומא חייב במצוות מ"מ פטור מחיוב זה, כיון דדברים שבכתב אי אתא רשאי לאומרם על פה, והלא סומא אי אפשר לו בכתב דהא אינו רואה, ואמנם אפשר ע"י שמיעה, מ"מ הא לא מצינו דבר שיהיה פטור ע"י עצמו, משום דלא שייך, ויתחייב ע"י אחרים.

וראיה לדבר מהא דמצינו דרב ששת הוי מהדר אפיה וגריס בשעה שהיו קורין בתורה, ואיכא מ"ד משום דרב ששת סגי נהור הוה, ולא היה חייב בשמיעת התורה, ומש"ה מהדר אפיה וגריס.

### **היכא דהחסיר שבוע**

נשאל המהרש"ם (א, ריג) מה דינו של מי שלא השלים פרשת שמות עם הצבור וכעת הוא אוחז בפרשה השניה, האם להקדים פרשת השבוע לפרשה הקודמת, או שמא יעשה כסדר.

והביא דברי הצמח צדק (קכו) שהאריך בענין הפטרת פינחס שקורין דברי ירמיה, דהיכא שלא נקריט בטעות האם מוטב להשלימה בפרשת מטות, או שמא לקרות הפטרת מטות - שמעו.

ופלפל בהלכות תדיר ושאינו תדיר בדיני תפלה, והסיק דכיון דהם סמוכין זה לזה ואין ביניהם הפסק יש להתחיל בדברי ירמיהו, ויקרא כאחת עם הפטרת שמעו, בכדי שלא יקראם שלא כסדרם.

ולפי"ז אם נזכר בשבת השניה, יתחיל בפרשה הקודמת ויקרא כסדרן, דעדיפא ממעלת תדיר, אך אם משלים אחר כמה שבועות, יקרא קודם פרשת השבוע כדן תדיר ושאינו תדיר.

### **אין מוקדם ומאוחר**

אך העיר דהא קיימא לן דבתרי ענינים אין מוקדם ומאוחר בתורה, ואם כן מאן יימר דהכי הוא כסדרן, וכבר תמה כן בשו"ת משיבת נפש (להגרא"ל צינץ ב, ב) בהא דפרשיות שבתפילין שלא כסדרן פסולות, אמאי הא אין מוקדם ומאוחר בתורה עיי"ש.

אכן נראה בזה דכיון דפסול שלא כסדרן הוא מן התורה כמש"כ במשבצות זהב (או"ח ר"י לב), אם כן נהי דאין מוקדם ומאוחר בתורה, מכל מקום מספק"ל שמא פרשיות אלו נאמרו כראוי ולכן לא יצא. אך הכא דיש לפנינו מעלת תדיר, אלא דאיכא כנגדה מעלת קריאה כסדר, אם כן כיון דאין מוקדם ומאוחר, שוב אין בידינו לדחות מספק מעלת תדיר.

ולפי"ז כתב לחדש דלמש"כ בהגהות רב בצלאל רנגשבורג (יבמות ד, א) בשם הראב"ן (לד) דבמשנה תורה איכא מוקדם ומאוחר אף בתרי עניני, אם כן בחומש דברים יהיה הדין שיקרא פרשה הקודמת אף היכא דמשלים אחר כמה שבועות, מה שאין כן בד' חומשים הקודמים.

אולם יש לתמוה על דבריו, דלכאורה כל הנדון דאין מוקדם ומאוחר בתורה, אינו האם ישנה טעות בכתיבת התורה, והמאוחר מקומו קודם וכן להיפך, אלא הנדון הוא מה אירע תחילה, האם היה כסדר הכתוב בתורה, או שמא מה שכתוב מאוחר אירע קודם, וכן לגבי הזמן שנצטווה. אך ברור ופשוט דהתורה ניתנה במדויק כפי שקבלנו אותה, וא"כ בוודאי הוי כסדרן, ואין ס"ד להקדים המאוחר דשמא הוא באמת המוקדם.

### **תדיר לעומת חביבה מצוה בשעתה**

אמנם כתב המהרש"ם דהיכא דאיכא חובת היום ותשלומין, מבואר בט"ז (או"ח, קח) דאף בדיעבד לא יצא אם הקדים התשלומין לחובת היום. [וכתב דמה"ט חייב להקדים תפילת החובה לתפילת התשלומין]. ומעלת תדיר אינה אלא דין לכתחילה, ואם כן אף גבי שנים מקרא פשיטא לן דיש להקדים חובת היום לתשלומין, דאף אי נימא דמוטב לקרות כסדרן מאשר להקדים את התדיר, מ"מ לא עדיפא ממעלת חביבה מצוה בשעתה.

## **[ג]**

### **גדר חיוב קריאת התורה**

#### **חיוב קריאה או שמיעה**

והנה בגדר חיובא דקריאת התורה נסתפקו רבותינו האחרונים אי הוי חובת קריאה מתוך הספר, או חובת שמיעה גרידא.

ונראה דהני דס"ל דניתן לצאת ידי חובת שנים מקרא ואחד תרגום בשמיעה מהבעל קורא, בהכרח דיסוד החיוב הוא קריאה, אלא דיוצא מהש"ץ מדין שומע כעונה, דאי נימא דאינו אלא חיוב שמיעה, א"כ אין הש"ץ מכוון להוציאו וכיצד יצא ידי חובתו.

#### **ראיה מדברי הרדב"ז**

והנה הגר"י ענגיל (ציונים לתורה כלל ט) הוכיח מהא דנקט הרדב"ז דרב ששת היה פטור מקריאת התורה, משום שהיה סומא ואינו יכול לקרוא בעצמו, דחיוב קריאת התורה הוא בקריאה דווקא ולא בשמיעה, דאי נימא דס"ל לרדב"ז דחיוב קריאת התורה הוא בשמיעה לחוד, א"כ מה בכך דסומא א"ל לו לקרוא לבד, הא גבי שמיעה הרי הוא ככל אדם, אלא ע"כ דהוא חיוב בקריאה, וכיון דלא יכול לקרוא פטור אף מלשמוע. וכן מוכח ממה שהוכיח הרדב"ז דינא דשומע כקורא, מעיקר תקנת קריאת התורה.

### **שלא ילכו ג' ימים בלא תורה**

והוכיח גם להיפך דחיוב קריאת התורה הוא בשמיעה ולא בקריאה, מהא דמבואר בבבא קמא (פב, א) דעיקר התקנה היתה דאחר שהלכו ג' ימים במדבר בלא תורה וכו', עמדו נביאים שביניהם ותקנו להם שיהיו קורין וכו' עיי"ש. ונראה מזה דעיקר מצות קריאת התורה היא לקיים מצות תלמוד תורה, וא"כ בהכרח דהמצוה היא בשמיעה גרידא, דהא לענין מצות תלמוד תורה ודאי דעיקרה היא הידיעה וההבנה גרידא. וכמבואר בביאור הגר"א (או"ח, מז) שתמה על דברי המחבר דהמהרהר בדברי תורה אין צריך לברך, אמאי הא כתיב והגית בו וגו', והגיון הוא בלב כפי שנאמר והגיון לבי לפניך. ואמנם בעירובין בכיצד מעברין הגדילו חז"ל במעלת הדיבור בתורה לתועלת הזיכרון, מ"מ לענין התקנה שלא יהו ג' ימים בלא תורה, ודאי דדי בשמיעה וידיעה דדברי תורה ששומע. וכן כתב להדיא במהר"י ברונא הנ"ל, וז"ל **דלא קיימא בביהכ"נ רק לשמיעה ולא לקריאה**, עכ"ל.

### **אנשי אלכסנדריה**

עוד כתב להוכיח כן, דהנה בתוס' (סוכה נב, א) הקשו בפשר מנהג ביהכ"נ של אלכסנדריה שהיו מניפין סודרין כדי שיענו אמן, משום שהיה הקהל גדול כל כך עד שלא היה בידם לשמוע, דתיקשי מהא דאמר בריש שלשה שאכלו (ברכות מז, א) דאין עונין אמן יתומה, והא הכא לא שמעו הברכה.

וביאר תוס' דקאי אמי שהוא חייב בברכה, דבעניינתו אמן בכוונתו לצאת ידי חובתו, ולכן צריך שישמע ואחר כך יענה אמן ולא יענה אמן יתומה. **והא דעונין אמן בהנפת סודרין היינו בקריאת ספר תורה ולא בתפלה**, ולא בדבר שהשליח מוציא את הרבים ידי חובתו.

ואי נימא דחיובא דקריאת התורה הוא בקריאה דווקא, א"כ בקריאת התורה הרי הוא מוציא את הצבור ידי חובתם אף בברכות, והדרא קושיית התוס' לדוכתיה. ואכן כבר הקשה כן הראב"ה (א, קנט) וז"ל וקצת תימה הוא לפירוש רבינו נסים, (דלא שייך אמן יתומה אלא בדבר שהוא מחוייב בו), דבקריאת התורה הוי נמי לכולן חיובא אלא שקורין בשבת ז' ובחול ג' ומוציאים את הרבים ידי חובתם, עכ"ל.

אולם לכאורה אכתי צ"ע, דאפילו אי נימא דהחיוב הוא בשמיעה דווקא, אם כן כיצד יצאו ידי חובתם הרי לא שמעו קריאת התורה. ובהכרח דאין כלל חיוב על היחיד אלא זהו חובת צבור בעלמא, ולכן שפיר יצאו ידי חובתם.

### **אונס במצות עשה**

עוד כתב הגר"י ענגיל דיש להוכיח מדברי הרדב"ז דהנאנס בקיום המצוה חשיב כאינו מחוייב בדבר, דאלת"ה מדוע פטור מלשמוע מאחרים, עכ"ד. אכן אין נראה כן בלשון הרדב"ז שכתב וז"ל לא מצינו דבר שיהיה פטור ע"י עצמו, משום דלא שייך, ויתחייב ע"י אחרים, עכ"ל. היינו דאם אינו יכול לקיים המצוה ע"י עצמו לא חייבוהו לקיימה ע"י אחרים, אך אינו מוכרח כלל לומר דחשיב כאינו מחוייב כלל. [וראה להלן בפרשת וארא שהבאנו דהגרע"א נקט כדברי הגר"י ענגיל, ומה שדן בזה בקובה"ע].

### **סומא לעלות לתורה**

נחלקו רבותינו הפוסקים אם סומא יכול לעלות לתורה, דהב"י (או"ח, קמא) הביא בשם האשכול (ח"ב עמ' 69) דהא דתנן בפרק הקורא את המגילה עומד, דסומא אינו קורא בתורה, היינו דאינו קורא על פה, אך לאוקמי איניש אחרינא שפותח ורואה והסומא מברך ועומד בצידו שפיר דמי, והיינו דכיון דאיכא איניש אחרינא עמו, יוצא מדין שומע כעונה. וכן הביא בשם האגודה דסומא כהן קורא בתורה, אך מסיים דאין לסמוך על דבריהם כנגד כל הני רבוותא.

אולם הט"ז (קמא, ג) הכריע כדעת האגודה והנמו"י דסומא יכול לעלות לתורה משום דשומע כעונה. ובשאלת יעב"ץ (א, עה) הקשה עליו, דמה יתן ומה יוסיף אם יהא דינו כעונה, הלא אינו אלא עונה בעל פה. וכתב דבשלמא באיניש דעלמא, המקבל עלייה לתורה, שפיר יכול לצאת בקריאת הבעל קורא מדין שומע כעונה, שהרי הוא רואה בפנים הספר, ובצירוף מה ששומע מפי הקורא דהוי כעונה, חשיב כקורא מתוך הספר. משא"כ סומא שאינו רואה מתוך הספר, א"כ ע"י דינא דשומע כעונה אינו אלא כקורא בע"פ, ודברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרם בעל פה.

עוד הקשה דכיון דבידי הסומא לצאת מדין שומע כעונה מבלי שרואה בעיניו, א"כ מדוע עליו לגשת לס"ת כדי לקבל עלייה, יכול הוא לישאר במקומו וישמע את הקריאה מהש"ץ.

### **גדר שומע כעונה**

ולפום ריהטא נראה דפלוגתת הט"ז והיעב"ץ תליא בגדר דינא דשומע כעונה, דכידוע מצינו דעות חלוקות ברבותינו הבית הלוי והחזו"א בעיקר גדרה, שלדעת הבית הלוי אמרינן דהשמיעה גופא היא אופן מאופני הדיבור. ומטעם זה העלה דבברכת כהנים שנאמר בה דין מיוחד לאומרו בקול רם לא יהני גביה שומע כעונה, שהרי אין קול רם בדיבור שע"י שמיעה. ואילו לדעת החזו"א (או"ח, כט) גדר ההלכה בדיבור המשמיע מתאחד עם שמיעת השומע ודיינינן כאילו יש לשומע את הדיבור של המשמיע, וא"כ שפיר מהני שומע כעונה אף בברכת כהנים.

ומעתה נראה דדברי היעב"ץ אתי שפיר אך להבנת הבית הלוי, דכשם שלא מקיימין דין קול רם כך לא מקיימין ההלכה דמתוך הכתב. אך להבנת החזו"א, דכל מה שעושה המשמיע הוי כאילו אף השומע עושה, דהשמיעה והקריאה מתאחדים, א"כ מדין שומע כעונה הוי כאילו השומע קורא מתוך הכתב ממש.

ואף מדברי הרדב"ז מבואר דסומא יכול לצאת בשמיעה, הגם שאינו יכול לקרוא לעצמו משום דהוי דברים שבכתב, דלא חייבוהו בכך. הרי לן א"כ דבשומע כעונה לא חיישינן להא דאינו מתוך הכתב.

אכן יש להעיר, דבדברי היעב"ץ חזינן דבר חידוש, דניתן לצרף וליחס ראיית האדם מתוך הכתב עם שמיעתו היכא דאית בה דין אמירה מדין שומע כעונה, וע"י זה להחשיבו כקורא מתוך הכתב, אע"פ דלכאורה איזו התיחסות יש בין אמירה זו לראייה ידיה מתוך הכתב, וצ"ע.